

Rapport 2003:1

Erfarenheter från valen

den 15 september 2002

Valmyndigheten

Förord

Erfarenheter från valen - några åtgärdsförslag

I denna rapport som behandlats vid sammanträde i Valmyndighetens nämnd den 19 februari 2003 redovisar Valmyndigheten sina erfarenheter från valen den 15 september 2002.

En sammanfattande redogörelse för Valmyndighetens erfarenheter av genomförandet av valen lämnas i avsnitt 1. Därefter följer, som framgår av innehållsförteckningen, i rapporten nio huvudområden:

- Valdistriktsindelning - användning av GIS
- Röslängder och röstkort
- Valsedlar
- Information
- Förtidsröstning
- Budröstning
- Identitetskontroll i vallokaler
- Information till allmänheten om valresultat
- Vallagen

Någon egentlig sammanfattning av innehållet i rapporten lämnas inte i detta förord. Valmyndigheten vill dock i det följande förteckna de förslag som myndigheten har tagit upp i rapporten och som för ett genomförande fordrar ställningstagande av regeringen eller ytterst riksdagen. Dessa är följande:

Valmyndigheten anser att det finns skäl att utreda möjligheten av att i folkbokföringen särskilt markera att en adress inte är användbar för att härigenom undvika retur och också för att spara onödiga portokostnader. (3.3)

I betänkandet (SOU 2001:99) Offentliga valförberedelser har lagts fram förslag som i viss mån skall försvåra missbruk av möjligheten att få valsedlar tryckta. Utredningens förslag bör tas upp till behandling så snart som möjligt. (4.1)

Valmyndigheten anser att det är nödvändigt att i vallagen reglera Valmyndighetens rätt att avgränsa och reservera ett visst utrymme på valsedlarna för partibeteckning, signallinjer, val- och valkrets-beteckningar samt koder för parti- och listnummer. (4.2)

Myndigheten för skolutveckling borde få ansvaret för att skolval genomförs i gymnasieskolor och högstadier så att alla elever innan de lämnar gymnasiet fått möjlighet att delta i minst ett skolval. (5)

Valmyndigheten redovisar erfarenheterna av poströstningen och vidhåller uppfattningen att det totala ansvaret för att anordna röstmottagning borde överföras till kommunerna. (6.1)

Valmyndigheten redovisar erfarenheterna av institutionsröstningen och anser att ansvaret för denna röstning bör läggas på kommunerna. (6.2.2)

En genomgripande översyn av hela budröstningsförfarandet bör göras. Det borde vidare kunna skapas någon form av etiska regler för hur de politiska partiernas representanter bör agera i detta sammanhang. Utan att avvakta en översyn bör ett par tekniska ändringar i vallagen kunna göras. (7)

Valmyndigheten anser att frågan om ett generellt legitimationskrav vid all röstning nu fått en ny och starkare aktualitet och bör ges en omedelbar lösning. (8)

Valmyndigheten förordar ändrade regler om förordnande om omval så att detta inte kan begränsas till bara en (eller en del) av valkretsarna. (10.1)

Rätten för kandidater att överklaga beslut om valutgången bör vidgas. (10.2)

Valmyndigheten anser att frågan om hur valbarheten för en ut- och inflyttad kandidat skall bedömas bör ges en tydligare reglering i vallagen. (10.3)

Vallagen, som är svårläst, bör bli föremål för en total översyn. (10.4)

Valmyndigheten

Erfarenheter från 2002 års val

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
1 Inledning	2
2 Valdistriktsindelning - användning av GIS	3
2.1 Valdistriktsindelningens betydelse	3
2.2 Upprättande av röstlängd	3
2.3 Ajourhållning av valdistrikt	4
2.4 Valdistriktsnamn och valdistriktskoder	4
3 Röstlängder och röstkort	5
3.1 Röstlängder och statistik	5
3.2 Röstkort	5
3.3 Felaktiga adresser	6
4 Valsedlar	6
4.1 Valsedelstryckning m.m.	6
4.2 Fria Listan	7
5 Information	8
6 Förtidsröstning	9
6.1 Poströstningen	9
6.1.1 Förberedelser	9
6.1.2 Iakttagelser under poströstningsperioden	10
6.1.3 Överväganden för kommande val	10
6.2 Institutionsröstning	11
6.2.1 Förberedelser	11
6.2.2 Genomförandet av röstningen	12
6.3 Utlandsröstning	13
7 Budröstning	13
8 Identitetskontroll i vallokalen	15
9 Information till allmänheten om valresultat	16
9.1 Valnattssystemet	16
9.2 Inrapporteringsorganisation	16
9.3 Resultatredovisning	17
10 Vallagen	17
10.1 Omval i en valkrets	17
10.2 Rätt att överklaga	18
10.3 Bedömning av valbarhet för en ut- och inflyttad kandidat	18
10.4 Lagen är svårläst	19
Bilaga 1	Partibeteckningar
Bilaga 1	Valsedelslayout Fria Listans ursprungliga begäran
Bilaga 2	Krav på Postens serviceställen

1 Inledning

Valmyndigheten har i denna promemoria sammanställt erfarenheter från genomförandet av valen 2002. Länsstyrelser och valnämnder har lämnat synpunkter dels skriftligen, dels muntligen vid särskilda uppföljningskonferenser. Överläggningar har hållits med flertalet leverantörer av valmaterial och tjänster.

Nedan återges vad Valmyndigheten översiktligt framfört i årsredovisningen 2002 om förberedelserna inför och genomförandet av de allmänna valen 2002.

Förberedelserna för valen 2002 inleddes redan våren 2001 med att ett antal upphandlingar påbörjades. Valmyndigheten har genomfört upphandling av valsedelspapper, tryckning av valsedlar, framställning av olika kuvert och annat valmaterial, tryckning av röstkort och röstlängder, paketering och distribution av material, utdelning av röstkort samt reklambyråtjänster för olika informationsinsatser. Vissa uppdrag, särskilt tryckningen av röstkort och röstlängder, sker under stor tidspress och med ett tidsschema som inte medger några misstag. Samtliga valda leverantörer har utfört sina uppdrag i enlighet med avtalen.

Det dominerande arbetet på Valmyndigheten vid sidan av framtagandet av de olika produkterna har varit utveckling av ett nytt valdatasystem. Arbetet med detta påbörjades med en förstudie redan år 1999. De första rutinerna som stödde beställning av valsedlar togs i drift den 1 oktober 2001. Under våren 2002 har rutiner som stött uppbyggnad av olika grunddata, materialbeställning samt framställning av röstlängder och röstkort successivt satts i drift och slutligen under sensommaren rutiner för valnattsrapportering och slutlig sammanräkning. Systemet har fungerat mycket bra och gett ett gott stöd åt främst länsstyrelsernas valhandläggare men även till partierna, valnämnderna och utlandsmyndigheterna som också haft tillgång till systemet och haft var och en sina uppgifter att utföra.

Valmyndigheten har genomfört en startkonferens och en uppföljningskonferens med länsstyrelsernas valhandläggare och även medverkat vid träffar med en referensgrupp bestående av handläggare hos kommunernas valnämnder.Handledningar för länsstyrelserna, valnämnderna, utlandsmyndigheterna och partierna har utarbetats. Valmyndigheten har hållit utbildningsmaterial m.m. tillgängligt för de andra valmyndigheterna och partierna på en särskild lösenordsskyddad hemsida.

Information för allmänheten har utarbetats delvis med hjälp av en reklambyrå. Informationens innehåll presenteras i ett senare avsnitt.

Valmyndighetens ansvar för förtidsröstningen har kommit till uttryck genom ett avtal ingånget med Posten Sverige AB om anordnande av poströstning och genom uppdrag till de flesta valnämnder att ordna den s.k. institutionsröstningen på sjukhus och andra vårdinrättningar. Genom den omorganisation som samtidigt genomförts hos Posten Sverige AB har poströstningen rönt ovanligt stor uppmärksamhet i media i förhållande till tidigare val. I vissa delar av landet, t.ex. i Stockholmsområdet, beslutade Posten Sverige AB på ett tidigt stadium att omorganisationen skulle skjutas upp till dess poströstningen avslutats. Poströstning kunde dock genomföras på

nästan lika många platser som vid valet 1998 och i stort sett lika många poströster togs emot.

Valnattsrapporteringen genomfördes utan problem och sammanräkningen av valet hos länsstyrelserna gick i den takt som planerats.

Sammanfattningsvis kan konstateras att förberedelserna och genomförandet av valen helt följt den plan som fastställdes i slutet av år 2001. Även om det mesta förlöpt på ett utmärkt sätt så har kritik framförts mot brister i ordningshänseende på vissa röstmottagningsställen. I samband med röstningen på valdagen ifrågasattes också på ett annat sätt än vid tidigare val att det inte finns något uttryckligt krav på att väljaren ska styrka sin identitet vid röstning i vallokal. Något generellt legitimationstvång som vid poströstning finns inte och lagligt stöd för valförrättarna att vägra någon att rösta på grund av att väljaren inte kan legitimera sig kan inte anses finnas. Till både valnämnder och Valmyndigheten framfördes att detta - i kombination med att det är lätt att få duplettröstkort - kan leda till valfusk. Efter valet har också budröstningen kommit i fokus genom polisanmälan om ifrågasatt "valfusk" i samband med budröstning i Stockholms kommun.

Det kan redan inledningsvis poängteras att valdeltagandet vid höstens val räknat i absoluta tal blev något högre än vid valet 1998 men eftersom antalet röstberättigade var större än vid valet 1998 så minskade valdeltagandet procentuellt sett något, från 81,4 % till 80,1 %. Det innebär att den nedåtgående trenden fortsätter.

I det följande presenteras olika iakttagelser mer i detalj från valet 2002 med en tonvikt på sådana förhållanden vars ändring kräver ställningstaganden från riksdag och regering. I vissa fall ges också förslag till sådana ändringar.

2 Valdistriktsindelning - användning av GIS

2.1 Valdistriktsindelningens betydelse

Valdatasystemet måste innehålla uppgifter om landets indelning. De minsta byggstenarna är valdistrikten, som f.n. är ca 6.000. Till valdistrikten kopplas uppgifter om vallokaler. Genom att sätta samman valdistrikt får man fram kommunvalkretsar, kommuner etc. Valdistriktsindelningen ses över inför varje val. För varje valdistrikt upprättas en röstlängd som upptar de röstberättigade i valdistriktet. Hanteringen av valdistrikt är av central betydelse och kraven på korrekthet mycket stora.

2.2 Upprättande av röstlängd

I folkbokföringsregistren är varje röstberättigad folkbokförd på en fastighet. Ett förenklat exempel kan så ut så här:

Gustafsson, Greta, Gävle kommun, Svanen 7

För att kunna föra Greta Gustafsson till rätt röstlängd behövs uppgift om i vilket valdistrikt fastigheten Svanen 7 finns. För att kunna framställa röstlängder behövs alltså information om vilka fastigheter som finns i varje valdistrikt. Vid tidigare val har valadministrationen nyttjat ett register som förts för skattemyndigheternas fastighetstaxering för att få uppgifter om detta.

2.3 Ajourhållning av valdistrikt

Under 1990-talet framstod det alltmer tydligt att den ovan redovisade hanteringen inte var hållbar på sikt. I samband med en förstudie 1996 började en inventering av alternativlösningar. En utgångspunkt var att ajourhållningen av valdistrikten skulle utföras av den myndigheten som fattar besluten om indelningen, dvs. länsstyrelsen. Den till synes enda framkomliga vägen var att nyttja digitala kartor i s.k. Geografiska Informations System, förkortat GIS. Valmyndigheten har vid utvecklingen av ett nytt system samarbetat med Lantmäteriet och Metria.

Den nya metoden innebär i stort följande. Först måste varje valdistrikt definieras som en yta i en digital karta. För att underlätta det initiala arbetet att skapa valdistrikten använde Valmyndigheten en metod som innebar att valdistrikt skapades i ett datorprogram utgående från det register som fanns hos skattemyndigheterna. Resultatet blev en ganska grov kartbild som i de flesta fall behövde justeras manuellt. Kartorna genererades under november-december år 2000. Samtidigt fick personalen på länsstyrelsernas valkanslier utbildning för att med delvis specialutvecklade GIS-programvaror kunna justera kartorna. Länsstyrelsernas arbete med att justera och rätta valdistriktsgränserna pågick under första halvåret 2001.

Efter att kartorna justerats kunde Lantmäteriet göra en samkörning mellan kartbilderna och de uppgifter som finns i fastighetsdatasystemet. Det innehåller samtliga fastigheter i landet med uppgift om bl.a. kommun, fastighetsbeteckning och koordinater som anger var fastigheten ligger. Resultatet av denna samkörning blir ett register som Valmyndigheten kan använda mot de uppgifter om röstberättigades bosättning som kommer från folkbokföringen.

Systemet användes fullt ut vid valen 2002, både för att ta fram statistik före valet och för att framställa röstlängdsregister. Resultatet blev mycket bra och ytterst få fel uppstod.

I GIS-systemet hanterar länsstyrelserna även uppgift om valdistriktskoder och namn på valdistrikten. För att föra över dessa uppgifter till valdatasystemet skapades särskilda rutiner för utläsning, inladdning och jämförelse av valdistriktsuppgifter. Även dessa fungerande utan anmärkning.

De digitala kartorna användes även för att skapa kartbilder i den presentation som gjordes på Valmyndighetens webbplats. Genom att nyttja GIS-kartorna gavs möjlighet att i kartan ”klicka sig” fram till t.ex. sitt eget valdistrikt. Under sommaren 2002 skapades för detta närmare 500 kartbilder.

Med övergången till ny teknik får Valmyndigheten sägas ha lagt en grund för att i framtiden kunna hålla en god kvalitet på de produkter som är beroende av en korrekt indelning i valdistrikt, t.ex. statistik och röstlängder. GIS-tekniken ger också möjlighet till fortsatt utveckling där allt fler uppgifter kan kopplas till kartbilder som t.ex. röstberättigade, valkretsar och valdeltagande.

2.4 Valdistriktsnamn och valdistriktskoder

Inför valen 2002 initierade Valmyndigheten en översyn av valdistriktens namnsättning. I många fall hade valdistrikten en löpande numrering inom respektive församling eller inom

kommunen, t.ex. "Västerås 16". Avsikten med översynen var att få till stånd valdistriktsnamn som bättre skulle vägleda väljarna. I många fall går det att namnsätta valdistrikten efter namnet på stadsdelen, traktnamn etc. Initiativet fick gott genomslag. På liknande sätt ändrades i många fall även namnen på kommun- och landstingsvalkretsarna. Det finns dock fortfarande kommuner där namnsättningen borde göras om för att ge väljarna bättre information.

När Svenska kyrkan frigjordes från staten och den centrala valmyndigheten inte längre var ansvarig för de kyrkliga valen släpptes kopplingen till församlingskoder. Valdistriktsskoderna bygger nu på länskod, kommunkod och en fyrställig distriktsskod. De två första siffrorna i distriktsskoden motsvarar den församlingskod som gällde 1998. Det innebär att allteftersom församlingsindelningen ändras så kommer valdistriktsskoden att i allt mindre utsträckning spegla rådande församlingsindelning.

3 Röstlängder och röstkort

3.1 Röstlängder och statistik

Inför 2002 års val upprättades en stomme till röstlängdsregister redan den 1 november 2001. Den användes för framställning av den statistik över antalet röstberättigade som låg till grund för fördelning av valkretsmandat enligt 3 kap. 2, 6 och 8 §§ vallagen och för beräkning av antalet kostnadsfria valsedlar till partierna enligt 6 kap. 11 § vallagen. Tidigare upprättades ett röstlängdsregister först 30 dagar före valdagen.

Registret har hållits aktuellt genom att ändringar från folkbokföringen löpande förts in i registret varje vecka. Uppgifterna i registret 30 dagar före valdagen har sedan utgjort grund för framställning av röstlängdsregistret.

Genom ständig tillgång till ett aktuellt register har det varit möjligt att tillhandahålla statistik som har varit till hjälp vid förberedelser av valet hos både partier och valmyndigheter. Registret har också utgjort underlag för den utskrift till partierna av bl.a. adressetiketter som Valmyndigheten har gjort enligt bestämmelserna i förordningen (2002:62) om utdrag ur val- och folkomröstningsdatabasen.

Fr.o.m. 2006 års val ska antalet personer med rösträtt beräknas på grundval av uppgifter i folkbokföringen den 1 mars valåret i stället för som hitintills den 1 november året före valåret.

3.2 Röstkort

Under våren 2002 slöt Valmyndigheten avtal med både Posten Sverige AB och City-MailSweden AB om utdelning av röstkort. Röstkortet till de röstberättigade med inrikes adress levererades från tryckeriet under perioden den 19-22 augusti till distributörerna och skulle enligt avtalen vara utdelade till de röstberättigade senast den 27 augusti. Detta för att finnas tillgängliga vid poströstningen som startade den 28 augusti. Från olika håll påtalades dock att röstkortet inte hade delats ut i tid. Det gäller röstkort som delades ut av såväl Posten Sverige AB som CityMailSweden AB. Vid de utredningar som gjorts i efterhand visar det sig dock att detta haft en mycket begränsad omfattning och rört enstaka postdistrikt.

Röstkortet till utlandssvenskarna kom i många fall fram alldeles för sent för att kunna användas vid röstningen. Detta har dock inte medfört att någon hindrats från att rösta eftersom det inte krävs röstkort vid röstning utomlands. Både vid röstning på utlandsmyndighet och vid brevröstning kan istället användas ett s.k. adresskort. I många fall har utlandsmyndigheten också kunnat skriva ut duplettröstkort.

Duplettröstkort kunde tillhandahållas av Valmyndigheten, länsstyrelserna, flertalet utlandsmyndigheter och kommuner. Antalet utskrivna duplettröstkort uppgick till 66 000, vilket är 15 000 fler än vid 1998 års val. Av dessa skrevs ca 60% ut av kommunerna, ca 23% av länsstyrelserna och ca 17% av Valmyndigheten.

Den troliga förklaringen till att antalet utfärdade duplettkort har ökat så markant kan vara att röstkortet helt enkelt försvinner i den alltmer växande strömmen av reklamtryck. För att om möjligt motverka detta överväger Valmyndigheten att till årets folkomröstning utforma försändelsen så att det ännu tydligare framgår att den innehåller ett röstkort. Eftersom det på måndagar delas ut mycket reklam till hushållen har Valmyndigheten bitt Posten Sverige AB att undersöka om det är möjligt att få röstkortet utdelade i tid även om inga röstkort delas ut på en måndag.

3.3 Felaktiga adresser

Till utlandssvenskarna skickades i början av augusti en särskild försändelse med brevröstningsmaterial och ett adresskort som kunde användas vid brevröstning och istället för röstkort vid röstning i utlandet på ambassader och konsulat. Röstkort skickades sedan vid ordinarie tidpunkt också till utlandssvenskarna. Båda försändelserna gick ut till ca 96 000 utlandssvenskar.

De adressuppgifter som används vid utskick av röstkort och direktadresserat brevröstningsmaterial hämtas från folkbokföringen. Många försändelser kommer i retur för att adressen inte längre är aktuell. I samband med 2002 års val kom ca 20 000 försändelser i retur från utlandet, 10 000 innehållande brevröstningsmaterial och 10 000 röstkort. Det innebär att ca 10 % av utlandsadresserna är felaktiga. Av de ca 6,9 miljoner röstkortet med adress i Sverige kom ca 40 000 i retur.

Valmyndigheten anser att det finns skäl att utreda möjligheten att i folkbokföringen särskilt markera att en adress inte är användbar för att härigenom undvika returer och också för att spara onödiga portokostnader.

4 Valsedlar

4.1 Valsedelstryckning m.m.

I stort sett har valsedelstryckningen fungerat bra. Tryckningen har varit korrekt. Valsedlarna har varit rätt skurna och leveranserna har gått bra och skett i rätt tid.

De bestämmelser som finns i vallagen ger dock möjlighet att till en låg kostnad (40kr/1000 st) låta trycka upp 1000 valsedlar. Detta har genom åren utnyttjas av ett antal personer som tryckt upp valsedlar med mer eller mindre seriösa partibeteckningar. Som exempel kan nämnas att Stig Trenter-sällskapet tryckte upp en partivalsedel med

partibeteckningen Stig Trenter endast i avsikt att använda denna vid sällskapet årsmöte. Vid 2002 års val beställdes betydligt fler valsedlar med en upplaga på endast 1000 st. än vid tidigare val. En person i Malmö beställde valsedlar med ett 40-tal olika partibeteckningar och med sig själv som enda kandidat. Dessutom gjorde han beställningar för alla tre valen för en del partibeteckningar. Detta har medfört mycket extraarbete och kostnader för valsedlar som egentligen inte varit valsedlar för partier som bedrivit någon seriös valrörelse i avsikt att komma in i riksdagen eller de fullmäktigeförsamlingar de gällt för. En del av dessa valsedlar finns med som bilaga 1. 1999 års författningsutredning har lagt fram förslag i betänkandet (SOU 2001:99) Offentliga valförberedelser som i någon mån skulle försvåra liknande förfarande. Utredningens förslag bör tas upp till behandling så snart som möjligt.

4.2 Fria Listan

Föreningen Fria Listan beställde 200 000 valsedlar för val till riksdagen. Beställningen gällde partivalsedlar, dvs. valsedlar med partibeteckning men utan namn på kandidater. Logotypen för partibeteckningen var utformad så att den täckte valsedelns hela framsida, se bilaga 2.

Valmyndigheten ansåg att den föreslagna logotypen gjorde intrång på vissa fält på valsedeln, förbehållna uppgifter som dels behövs för att särskilja valsedlar för de olika valen, dels för vissa administrativa uppgifter. Valmyndigheten lämnade därför ett förslag till annan utformning av partibeteckningen med hänvisning till den traditionella valsedelns utformning och den praxis, som genom åren utvecklats inom valadministrationen. Då föreningen vidhöll sin begäran om logotyp beslutade Valmyndigheten att inte lämna valsedelsbeställningen till tryckning. Föreningen överklagade därefter beslutet till Valprovsnämnden, som biföll överklagandet och visade ärendet åter till Valmyndigheten för handläggning enligt det yrkande som föreningen lämnat i överklagandet. (Valprovsnämndens beslut 2002-09-04, Dnr 10-2002).

Valprovsnämnden synes i sitt beslut ha haft som utgångspunkt att utrymme för namn på kandidater inte behöver reserveras på partivalsedlar. Ett sådant behov föreligger dock. Tillskrivna kandidatnamn är giltiga både för parti med registrerad beteckning, som inte anmält sina kandidater och för parti utan registrerad beteckning.

Nomineringsrätts- och valkretskommittén har i sitt betänkande (SOU 1995:143) Vissa valfrågor behandlat frågan om att tillåta symboler på valsedlarna. Kommittén redovisade starka invändningar mot en sådan förändring och uttalade att frågan borde beaktas i annat sammanhang och då särskilt i samband med frågan om ändrad utformning av valsedeln vid maskinell röstsammanräkning. Enligt Valmyndighetens uppfattning har några av invändningarna fortfarande giltighet även beträffande frågan om partiernas rätt att utforma partibeteckningen på valsedlarna.

Valmyndigheten anser att det nu är nödvändigt att i vallagen reglera Valmyndighetens rätt att avgränsa och reservera ett visst utrymme på valsedlarna för partibeteckning, signallinjer, val- och valkrets-beteckningar samt koder för parti- och listnummer.

5 Information

I årsredovisningen har Valmyndigheten beskrivit informationen till de röstberättigade. Avsnittet återges i sin helhet nedan.

Valmyndighetens informationsinsatser har innefattat dels allmän information till alla väljare dels information riktad till vissa väljargrupper.

Målsättningen var att nå ut med information om när, var och hur man röstar till alla röstberättigade. Ingen skulle behöva avstå från att rösta på grund av att han/hon inte vet hur det går till. För strategisk rådgivning och produktion av informationsmaterial valdes efter upphandling en reklambyrå som arbetade med uppdraget från mars - september. Informationsåtgärderna har fått allmän spridning i stort sett under tiden den 10 augusti - den 15 september.

Samtliga väljare fick ett röstkort med information om var de röstar och hur de tekniskt röstar. Via TV- och radioreklam spreds budskap om att ytterligare information fanns på vår hemsida och också kunde fås genom det 020-nummer som öppnades redan i april. All tryckt information fanns att tillgå på Valmyndighetens hemsida.

En broschyr med grundläggande information om valet, "Bra att veta om valet", togs fram och översattes till 13 olika språk. Förutom den distribution som skedde genom kommunerna (invandrarbyråer, demokratiprojekt m.m.) medverkade Valmyndigheten vid ett antal "events" som Tensta marknad m.fl. och hade också en bilburen turné med "ambassadörer" som delade ut broschyren i invandrartäta områden i Stockholm, Göteborg och Malmö. Den fanns också i broschyrställ på SF-biografer och sändes ut med skolvalsmaterialet för att också komma ungdomar till del. Broschyren fanns inläst på kassett och distribuerades på detta medium till ca 15 000 synskadade. Vidare "översattes" samma broschyr till Lättläst och distribuerades genom Stiftelsen Lättläst till ca 4 500 adresser.

Alla förstagångsväljare fick ett direktadresserat vykort med påminnelse om att de hade rätt att rösta för första gången.

Dessutom producerades särskild information för utlandssvenskar om bl.a. de nya möjligheterna att brevrösta från hela världen.

På grund av att den ordinarie personalen vid valet 1998 var hårt pressad av telefonsamtal och e-post från allmänheten öppnades redan under april månad ett särskilt 020-nummer för valfrågor. Valmyndigheten anställde tre personer för att enbart svara på telefon och e-post. Den förstärkningen visade sig dock vara långt ifrån tillräcklig. Antalet telefonsamtal till 020-numret som nådde fram till någon person på myndigheten eller till telefonsvarare var under de tre mest hektiska månaderna drygt 41 000. Belastningen under de sista tre veckorna var dock sådan att alla samtal inte kunde nå vare sig handläggare eller telefonsvarare. Då var ändå all personal på myndigheten som inte oundgängligen måste ta sig an andra uppgifter engagerad i att svara i telefon. Telefontiden utsträcktes också till klockan 22.00 under vardagar. Det var begäran om nytt röstkort som var den helt dominerande frågan.

Även e-posten var så omfattande att det inte var möjligt att besvara allt som kom in under samma dag. E-brev som innehöll frågor om när, var och hur man kunde rösta och begäran om röstkort prioriterades.

Även hemsidan var välbesökt med, förutom en extrem toppbelastning med 57 miljoner träffar under valnatten, kraftiga toppar när uppgifterna om röstningslokaler och protokoll över resultaten blev tillgängliga.

Valmyndigheten har låtit utföra en traditionell utvärdering (Market Watch) av TV-reklamen som sammanfattningsvis redovisade att ca 56 % hade sett TV-spottarna (bland ungdomar under 25 år ca 75 %) och att intervjupersonerna till 95 % bland de äldre och 89 % bland de yngre känt sig väl informerade om valet.

Valmyndigheten kommer vid kommande val givetvis att avsätta ytterligare resurser för att besvara telefon och e-post. Eventuellt kan tjänsterna komma att upphandlas hos något företag med s.k. callcenterverksamhet där möjlighet bör skapas att särskilja samtal om nya röstkort och enklare förfrågningar om vallokal från de mer komplicerade frågorna som myndigheten i första hand själv bör svara på.

Valmyndigheten har tillsammans med Ungdomsstyrelsen och elevorganisationen Svea medverkat i att genomföra skolval. Ungdomsstyrelsen har varit huvudansvarig för projektet. Valmyndigheten anser att skolvalen är viktiga och att de kanske är det bästa sättet att introducera ungdomar i hur val går till och vilken betydelse röstningen har. Det kan ifrågasättas om inte Myndigheten för skolutveckling borde få ansvaret för att skolval genomförs i gymnasieskolor och högstudier så att alla elever innan de lämnar gymnasiet fått möjlighet att delta i minst ett skolval.

6 Förtidsröstning

6.1 Poströstningen

6.1.1 Förberedelser

Under år 2001 arbetade Valmyndigheten med den hypotesen att kommunerna skulle ta över ansvaret för all förtidsröstning. När regeringen vintern 2002 genom vallagspropositionen bestämde att Posten Sverige AB (posten) skulle vara kvar som aktör vid röstmottagningen fick förberedelserna andra förutsättningar.

Posten påbörjade genast en inventering av vilka av postens serviceställen som skulle kunna ha röstmottagning. Inventeringen försvårades eftersom omorganisationen av postens kontorsnät pågick samtidigt. Omorganisationen i Stockholmsområdet sköts dock upp och genomfördes först efter valdagen. In i det sista skedde förändringar av lokaler för röstmottagningen och av öppettider m.m.

Från regeringen var direktivet att i stort sett samma ambitionsnivå som 1998 skulle uppnås. Det konkretiserades på det sättet att poströstning skulle ske på minst 1300 ställen.

Poströstningens omfattning 1994-2002

	1994	1998	2002
Antal röstberättigade	6 496 365	6 603 129	6 722 152
Antal röstande	5 640 393	5 373 575	5 385 430
Mottagna poströster	2 007 342	1 603 659	1 605 920
Poströster % av totalt antal röster	35,5	31,2	29,8
Antal röstmottagningsställen	1 674	1 444	1 375 *
Öppna på valdagen	360	344	314
Poströstning antal dagar	24	18	18

* På 106 serviceställen finns två intill varandra liggande lokaler för röstmottagning.

Serviceställen med röstmottagning vid 2002 års val

Postkontor	296
Postkontor hos partner	104
Posten kassa	260
Posten kassa postcenter	132
Posten kassa sametablering	61
Posten hos partner kassa	265
Postcenter med rådgivning	88
Postcenter utan rådgivning	76
Postcenterfilial	29
Övriga	13
Särskilda röstmottagningsställen	157
Summa	1481*
Lantbrevbärlinjer	2700

* På 106 serviceställen finns två intill varandra liggande lokaler för röstmottagning.

6.1.2 Iakttagelser under poströstningsperioden

I media, från kommuner och i viss mån från allmänheten framfördes synpunkter på öppettider och antal röstmottagningsställen, bristande utrymme och oordning i lokalerna, brister i tillgänglighet för funktionshindrade och mot slutet av perioden köbildning på vissa ställen.

För att ge en större andel av väljarna möjlighet att personrösta infördes inför 1998 års val möjlighet för partierna att lägga ut namnvalsedlar på postkontoren. Givetvis gällde detta bara de namnvalsedlar som gäller för det område (kommun/landsting/riksdagsvalkrets) inom vilket postkontoret är beläget. För att bereda utrymme för valsedlarna utvecklades en särskild valskärm som på utsidan har genomskinliga fack där valsedlar kan placeras. Trots dessa skärmar uppstod vid detta val problem med oordning bland valsedlarna och klagomål på otillräckligt utrymme vilket gjorde att vissa partier ansåg sig missgynnade. Det förekom i större utsträckning än vid valet 1998 att vissa valsedlar försvann eller placerades om. Det förekom också att hela buntar av valsedlar i förväg försetts med kryssmarkeringar för en viss person.

6.1.3 Överväganden för kommande val

Genom omorganisationen har postens lokaler och förutsättningarna för att genomföra poströstningen förändrats. De bästa lokalerna med längst öppethållandetid är s.k. postcen-

ter som i första hand är till för att företag ska avlämna och hämta paket. De ligger därför ofta i industriområden eller i ytterområden dit det går bra att komma med bil och där det dessutom finns goda parkeringsmöjligheter. De är inte alltid så lättillgängliga för gående och ofta belägna en bit från rena bostadsområden. Kassaservicekontoren ligger i och för sig mestadels i affärscentra men har mycket små lokaler i förhållande till de gamla postkontoren och har dessutom öppettider som mera liknar bankernas.

Valmyndigheten är formellt ansvarig för att fatta beslut om i vilka lokaler röstmottagningen ska ske. Valmyndigheten har dock i praktiken inte möjlighet att bedöma om alla föreslagna lokaler är lämpliga och kan heller inte göra någon bedömning av om antal och kvalitet är tillräckliga.

Som stöd för postens inventering av lokaler för kommande val har Valmyndigheten utarbetat en specifikation med krav som kan ställas på en röstmottagningslokal, se bilaga 3.

När tre allmänna val ska genomföras kommer det att behövas plats för att lägga ut 60-100 valsedlar i varje poströstningslokal. Det antalet får inte plats i en valskärm med fack. Antingen måste flera skärmar ställas upp eller också måste andra ställningar utvecklas som ger plats för fler valsedlar på begränsad golvyta. Bord eller hyllor är inte möjliga att få in i lokalerna och det finns heller inte väggytor där valsedlar skulle kunna "hängas upp". Kraven på postens tillgängliga ytor kan framförallt inför 2006 års val komma att medföra att färre av postens serviceställen hos partners kan bedömas lämpliga för röstmottagningen. Om så är fallet måste eventuellt andra lokaler som normalt inte disponeras av posten för postverksamhet hyras under postperioden för att förstärka "nätet" av röstmottagningsställen för förtidsröstningen.

Valmyndigheten vidhåller den inställning som den centrala valmyndigheten tidigare redovisat nämligen att det totala ansvaret för att anordna röstmottagning borde överföras till kommunerna. Kommunen har den bästa lokalkännedomen och kan på ett annat sätt än en central myndighet bedöma om antalet lokaler är tillräckligt, hur stora de bör vara för undvikande av köer och var de bör ligga för att ge bästa servicen till väljarna. Med nuvarande lagstiftning hamnar Valmyndigheten i ett mellanläge där krav framförs från valnämnderna som Valmyndigheten inte kan tillgodose inom ramen för postens normala organisation. Valnämnden skulle på ett annat sätt kunna få fram lämpliga lokaler för röstning där postens organisation inte är tillräcklig. Frågan om förtidsröstningen har också ett direkt samband med ansvaret för institutionsröstningen.

6.2 Institutionsröstning

6.2.1 Förberedelser

Valmyndigheten inledde förberedelserna med att redan den 28 november 2001 skriva till alla kommuner och informera om att Posten Sverige AB i fortsättningen inte kunde antas ta hand om röstningen på sjukhus och vårdinrättningar, s.k. institutionsröstning. Valmyndigheten vädjade också till valnämnderna att de skulle ta på sig ansvaret för denna röstmottagning. Samtidigt angavs att ambitionsnivån skulle vara densamma som vid 1998 års val. Valmyndigheten lovade också att valnämnderna skulle få full täckning för de merkostnader som de drabbades av p.g.a. genomförandet av institutionsröstningen. Valmyndigheten begärde att få svar från kommunerna senast den 15 januari.

När svarstiden gått ut hade 101 kommuner anmält att de gärna tog på sig att svara för röstningen på institutionerna. 21 kommuner meddelade också ganska snart att de inte ansåg att det behövde anordnas någon särskild röstning på institutionerna i deras kommun. I vissa fall var servicehusen i kommunen samtidigt vallokaler. I vissa kommuner anordnades särskild utbildning av personal som kunde agera som bud för de som inte hade möjlighet att själv kunna rösta och i vissa kommuner har särskild institutionsröstning inte heller anordnats vid tidigare val.

Efter påminnelse med e-post till alla kommuner kom ytterligare ett antal svar in. Valmyndigheten har därefter fått bearbeta resterande kommuner per telefon. Ett antal kommuner har i det längsta inte velat åta sig uppdraget.

Valmyndigheten fattade för varje kommun ett beslut att uppdra åt kommunen att bestämma på vilka institutioner röstning skulle ske och vid vilken tid. Uppdraget innefattade också att utse valförrättare, informera partier och väljare samt i övrigt vidta de åtgärder som var nödvändiga för genomförandet av röstningen.

På tre fångvårdsanstalter - Täby, Kumla och Svartsjö/Färingsö - träffades överenskommelse med anstaltsledningen att de skulle svara för röstmottagningen eftersom vederbörande kommun inte var villig att sköta röstningen på vårdinrättningar med statlig huvudman.

Statens institutionsstyrelse väckte på ett sent stadium frågan om röstning inte också borde ske på LVU och LVM-hem. Efter samråd kom röstning att anordnas av den egna anstaltspersonalen för totalt 16 LVU/LVM-hem.

6.2.2 Genomförandet av röstningen

Valmyndigheten har sammanställt antal mottagna röster och kostnader för varje kommun. Totalt har institutionsröstning anordnats på 1 847 institutioner. Antalet institutionsröster som valnämnderna mottagit är totalt 32 389. Vid valet 1998 togs totalt ca 25 000 röster emot vid röstningen på institutionerna. Det kan särskilt nämnas att i Göteborg och Stockholm röstade betydligt fler personer på institutionerna vid valet 2002 än vid valet 1998.

Den extra kostnad för valnämnderna som föranletts av institutionsröstningen och som mot faktura utbetalats av Valmyndigheten har uppgått till 6 055 543 kr dvs. i genomsnitt ca 187 kr per röst eller knappt 3300 kr per institution. Kostnaden per röst varierar mellan 32 kr och 732 kr. Några kommuner har valt att inte begära någon ersättning alls. Att kostnaden i vissa kommuner blir mycket hög beror i stor utsträckning på att mycket få röster mottagits på de ställen där man ordnat röstmottagning och att personalstyrkan varit alldeles för stor i förhållande till antalet röstande. Det kan inte heller uteslutas att vissa kommuner inte bara tagit betalt för extra kostnaderna för institutionsröstningen utan också för uppgifter beträffande institutionsröstningen som ingår i ordinarie uppgifter enligt bestämmelser i vallagen och för vilka rätteligen ingen extra kompensation borde utgå. Det har dock inte varit praktiskt möjligt att i detalj genomlysna varenda faktura i detta hänseende utan Valmyndigheten har fått utgå ifrån att fakturan är riktig där det inte varit uppenbart att felaktigheter förekommit.

På LVU/LVM-hemmen mottogs 111 röster. På de tre fångvårdsanstalterna mottogs 114 röster.

Det har varit administrativt betungande för Valmyndigheten att först övertala kommunerna att ta på sig denna uppgift och efter valet få in fakturor och betala ut ersättningar till varje kommun. En kommun har föreslagit att uppgiften att genomföra röstningen bör upphandlas på öppna marknaden. Valmyndigheten kan inte riktigt se vare sig att det finns så många organisationer som kan vara intresserade av att lägga bud på denna verksamhet eller att den direkt lämpar sig för att lägga ut till anbudsförfarande. Valmyndigheten anser att det i stället borde lagstiftas om att det är ett ansvar för kommunen att ordna denna röstning liksom röstningen på valdagen. I de flesta fall rör det sig om personer som bor och röstar inom den egna kommunen. Endast ett fåtal röstande (på sjukhus, fängelser m.m.) är folkbokförda inom andra kommuner. Möjligen kan det vara rimligt att röstningen på statliga institutioner som fängelser o.dyl. ordnas av personalen på institutionen. Det är bättre att Valmyndighetens resurser tas i anspråk för information och utbildning till de som ska ta emot röster än till att förhandla med kommuner och andra organisationer och till att betala ersättningar.

6.3 Utlandsröstning

Nytt vid årets val var dels att utlandsmyndigheterna kunde skriva ut röstkort och lägga i fönsterkuvertet med rösten i stället för ett handskrivet adresskort, dels att brevröstning var tillåten från hela världen.

Röstmottagning anordnades på 336 utlandsmyndigheter. På dessa togs sammanlagt 19 045 röster emot. De ambassader som tog emot flest röster var Bryssel, London och Oslo. Ambassaden i Bryssel var även den myndighet som skrev ut flest dupletteröstkort från valdatasystemet. Många ambassader har i utvärderingen påpekat att antalet röstande minskat och själva dragit slutsatsen att den avtagande väljarströmmen till stor del beror på de utökade möjligheterna att brevrösta.

Brevröstningsmaterial skickades direktadresserat till ca 96 000 röstberättigade utlands-svenskar. Dessutom fanns material tillgängligt på alla utlandsmyndigheter, hos valnämnderna och Valmyndigheten. En hel del material sändes ut till väljare efter beställning. Som tidigare framhållits kom ca 11 000 försändelser tillbaka eftersom adressen inte längre var aktuell. Till Valmyndigheten inkom 18 318 brevröster varav 1 307 inte kunde godkännas. Den främsta orsaken till underkännande var att rösten var postad i Sverige men det förekom också att rösten postats för tidigt eller för sent eller att väljaren inte kunde identifieras.

Andelen underkända kan tyckas hög men det kan nämnas att vid det första valet med brevröstning från enbart dåvarande Västtyskland och Schweiz underkändes 11 % av de inkomna brevrösterna. Valmyndigheten hyser förhoppningar om att andelen underkända kan minskas något. Vid nästa utsändning är det angeläget att ytterligare uppmärksamma väljarna på gällande tider och på att rösterna inte får postas i Sverige.

Det totala antalet röster från utlandet ökade från ca 32 000 vid valet år 1998 till drygt 37 000 vid valet år 2002.

7 Budröstning

Väljare som är sjuka, funktionshindrade eller gamla och därför inte kan komma personligen till en lokal för röstning får, enligt 14 kap. 2 § vallagen, lämna sin röst med hjälp av ett

bud. Vallagen föreskriver hur röstningen ska gå till, vilka personer som får vara bud och vilka personer som inte får vara vittne.

Budröstningen ska ske på så sätt att väljaren i närvaro av ett bud och ett vittne lägger de valkuvert, som han/hon gjort i ordning med valsedlar, i ett ytterkuvert för budröst, som ska klistras igen. Ytterkuvertet ska undertecknas av väljaren med försäkran om att förutsättningarna i 14 kap. 2 § är uppfyllda. Vittnet och budet ska i sin tur skriftligen intyga att väljaren själv skrivit under försäkran och att de inte känner till något som gör att innehållet i försäkran inte är riktig. Budet ska också skriva sitt personnummer och sin adress. Budet kan därefter lämna rösten antingen i väljarens vallokal eller på annat röstmottagningsställe, t.ex. ett av postens serviceställen.

Ytterkuvertet för budrösten ska enligt 10 kap. 10 § och 11 kap. 14-15 §§ vallagen kontrolleras av valförrättare i vallokal och röstmottagare vid ett röstmottagningsställe på samma sätt, dvs. att

- kuvertet är igenklistrat,
- väljarens försäkran finns,
- budets och vittnets intyg finns,
- budet tillhör den kategori av personer som enligt vallagen får vara bud
- vittnet är inte någon av de personer som enligt vallagen inte får vara vittne,
- budet inte är vittne
- budet och vittnet har fyllt 18 år.

Utgången av valet till kommunfullmäktige i Stockholms kommun överklagades och klaganden åberopade bl.a. att partiarbetare tagit emot budröster och därigenom ägnat sig åt otillbörligt verkande vid valet. Ärendet polisanmälades också och särskild utredning pågår fortfarande. Valprövningsnämnden fann att vad som dittills framkommit i ärendet gav stöd för påståendet att det vid valet förekommit otillbörligt verkande vid valet. Då det inte med fog kunde antas att det som skett inverkat på utgången av valet och det inte heller framkommit att det på annat sätt skulle ha förekommit avvikelse från den i vallagen föreskrivna ordningen, fann Valprövningsnämnden inte skäl att bifalla överklagandet (Valprövningsnämndens beslut Dnr 57-2002).

Valprövningsnämnden har efter varje val handlagt överklaganden som rör budröstning. Frågan om de krav som ställs på ett bud har också vid flera tillfällen behandlats av riksdagen. Huvudsyftet med reglerna har varit att undvika att sjuka och gamla väljare utsätts för otillbörliga påtryckningar i organiserad form, främst genom att partirepresentanter fungerar som bud. Vallagsutredningen behandlade frågan i sitt betänkande (SOU 1992:108) VAL Organisation Teknik och Ekonomi vilket bl.a. fick till följd att begreppet "vårdare" fick en tydligare definition och att budet på ytterkuvertet skulle ange personnummer och adress.

Enligt Valmyndighetens bedömning är det med nuvarande regler praktiskt taget omöjligt för valförrättare och röstmottagare vid kontrollen av iordninggjorda budröster att kunna få klarhet i om en budröst formellt uppfyller villkoren för att kunna godkännas. I många fall måste de uppgifter som skriftligen finns på ytterkuvertet och/eller lämnas muntligen av budet godtas. Någon möjlighet till faktisk kontroll existerar inte.

För att väljarna ska ges möjlighet att budrösta och kunna känna förtroende och säkerhet för sådan röstning anser Valmyndigheten att det är nödvändigt att en genomgripande översyn av hela budröstningsförfarandet görs. Det borde också kunna skapas någon form av etiska regler för hur de politiska partiernas representanter bör agera i detta sammanhang.

Utan att avvakta en mer genomgripande översyn bör regelsystemet ses över i nedan angivna tekniska hänseende. I 14 kap. vallagen finns reglerna för röstning genom bud eller lantbrevbärare. I 14 kap. 3 § preciseras dels att vissa väljaren närstående personer får vara bud, dels ”också den som yrkesmässigt eller därmed på likartat sätt ger väljaren vård eller på annat sätt brukar hjälpa väljaren i personliga angelägenheter”. Paragrafen hade före årets val tillägget ”vård av mera varaktigt slag”. Enligt prop. 2001/02:53 kunde kravet på viss varaktighet i relationen vårdtagare/väljare enligt 14 kap. 3 § undvaras för bud som yrkesmässigt eller på ett därmed likartat sätt ger väljaren vård.

Begreppet ”vård av mera varaktigt slag” finns dock kvar i 10 kap. 10 §, 11 kap. 14 §, 12 kap. 15 § och 13 kap. 3 § vallagen, där det regleras hur valförrättare och röstmottagare ska kontrollera en avgiven budröst innan den får tas emot. De angivna lagrummen bör ges samma lydelse som i 14 kap. 3 §.

8 Identitetskontroll i vallokalen

Frågan om införande av ett obligatoriskt krav på att väljarna ska legitimera sig när de röstar i vallokal har varit uppe till diskussion vid flera val. Något sådant krav finns för närvarande inte i vallagen vid röstning i vallokal men gäller däremot vid röstning på postens serviceställen och vid utlandsmyndigheter om väljarna inte är kända för röstmottagarna. Frågan utreddes senast av 1993 års vallagskommitté och behandlades i dess slutbetänkande (SOU 1994:30) Vallagen.

Enligt 8 kap. 3 § vallagen bör väljaren vid personlig röstning i vallokalen medföra sitt röstkort. Om valförrättaren begär det ska väljaren uppge namn och födelsetid och utgångspunkten är att de uppgifter som väljaren lämnar ska godtas. Dessa uppgifter kan i viss utsträckning kontrolleras mot uppgifterna i röstlängden. I Valmyndighetens handledning för valförrättare anges att om det råder osäkerhet om väljarens rätta identitet ska denne kunna visa upp en id-handling.

Reglerna för identitetskontroll skiljer sig således vid förtidsröstning, röstning på särskilda röstmottagningsställen på valdagen och vid röstning i vallokalen. Det som nu talar för en förändring av reglerna, liksom även tidigare, är att det ligger ett värde i att reglerna vid alla former av röstning är så lika som möjligt. Efter 2002 års val har det också mer än vid tidigare val framförts synpunkter på möjligheten med gällande regler att fuska genom att någon röstar i annans namn eller flera gånger med hjälp av flera andra personers röstkort.

Enligt 1993 års vallagskommitté fanns det en risk att ett generellt legitimationskrav vid all röstning skulle kunna leda till praktiska problem för de väljare som saknar id-handling. Kommittén uppskattade att antalet personer över 65 år som saknade körkort eller id-handling då uppgick till 100 000 personer i hela landet. Kommittén ansåg inte att det då fanns tillräckliga skäl som talade för ett generellt legitimationstvång och stannade för att inte göra någon förändring. Gruppen väljare som i dag helt saknar id-handling torde ha krympt betydligt. Vid

röstning på olika typer av vårdinrättningar borde dessutom avsaknaden av en id-handling enkelt kunna avhjälpas genom att personalen styrker väljarens rätta identitet. Valmyndigheten anser att frågan om ett generellt legitimationskrav vid all röstning nu fått en ny och starkare aktualitet och bör ges en omedelbar lösning.

9 Information till allmänheten om valresultat

9.1 Valnattssystemet

Centrala valmyndigheten har alltsedan valet 1994 använt sig av Internet för att sprida upplysning om valresultatet till allmänheten. Så har också skett vid valet år 2002. Den svenska valadministrationen har vunnit internationell ryktbarhet för sitt sätt att hantera valnattsrapporteringen. I inget annat land har någon myndighet tagit ansvaret för att samla in, sammanställa och vidarebefordra resultaten som skett i Sverige. Den svenska valadministrationen var också först i världen med att 1994 utnyttja Internet för att i realtid distribuera valresultaten. I ett internationellt forum har detta uppmärksammats under hösten 2002.

Systemet för att hantera inrapportering och sprida informationen är en del av valdatasystemet. Det som är unikt för detta systemavsnitt är kraven på driftsäkerhet. Systemet ska gå att återstarta utan dataförlust på en minut. Detta gör att valnattssystemet måste vara minst dubblerat i alla delar. Detta gäller såväl nätverk som servrar.

Systemet utsattes för mycket omfattande tester, både vad avser funktionalitet och belastning. En särskild säkerhetsgranskning genomfördes även av ett utomstående konsultföretag.

9.2 Inrapporteringsorganisation

För varje valdistrikt framställs tre rapportblanketter, en för varje val. På blanketten anges vilka partiets röster som ska särredovisas och vilka telefonnummer som valförrättarna ska använda när de rapporterar in resultaten. Blanketterna tas ut från valdatasystemet under veckan före valdagen.

Så snart valförrättarna i en vallokal räknat rösterna i riksdagsvalet förs resultatet upp på rapportblanketten. En valförrättare ringer upp det telefonnummer som angetts på rapportblanketten och kommer då till en rapportmottagare. Mottagaren registrerar uppgifterna om röstetal för respektive parti i valdatasystemet. På samma sätt rapporteras sedan resultaten för kommun- och landstingsfullmäktige. Nytt för valet 2002 var att det infördes en säkerhetskod vid rapporteringen.

Länsstyrelserna har organiserat rapportmottagningen utom i Stockholms län där Valmyndigheten överenskommit med Skattemyndigheten i Stockholm att svara för rapportmottagningen. I Stockholms län var nämligen länsstyrelsens växel- och datorkapacitet inte tillräcklig för att klara uppgiften.

Valmyndigheten har undersökt om den manuella rapporteringen på valnatten skulle kunna ersättas med inregistrering via telefon. Det skulle vara en lösning liknande de tjänster som finns på den privata marknaden, där man med en knapptelefon kan administrera t.ex.

sitt eget bankkonto. Efter att närmare ha studerat lösningen stod det klart att den inte fyllde de krav på säkerhet och tillförlitlighet som rimligen kan ställas. Problem fanns dels centralt, dels ute i de enskilda valdistrikten. Kostnaden för att driftsätta systemet skulle dessutom bli betydande. Slutsatsen blev att en manuell telefonmottagning i dagsläget är säkrare och mer kostnadseffektiv. Valmyndigheten står fast vid denna slutsats.

9.3 Resultatredovisning

Valnattsresultaten distribueras dels för varje valdistrikt så snart resultat kom in, dels i bearbetad form summerade på valkretsar och hela valområden (riksdag, landsting, kommun). När ett valområde har tillräckligt många inregistrerade resultat sker summering och mandatfördelning för området.

Rapporterna lagrades i en server från vilken producerades dels information på valmyndighetens hemsida, dels filer att hämta för media (t.ex. Sveriges Television, Tidningarnas Telegrambyrå, större tidningar och mediabyråer). Uppdatering skedde i stort sett varje minut.

Resultaten distribuerades i två format. För de som själva önskade bearbeta resultaten fanns de tillgängliga i XML-format. XML är en standard för datautbyte som utarbetats av Worldwide Web Consortium (w3c). Det var främst massmedia, men även ett par partier, som hämtade XML-data för att göra egna presentationer.

Mellan kl. 20.00 och 04.00 på valnatten hämtades drygt 57 miljoner filer (bilder och text) från www.val.se.

Från och med måndagen spreds på samma sätt resultat från den slutliga sammanräkningen hos länsstyrelsen. Under veckorna efter valet har man kunnat följa hur många personröster varje kandidat för de partier som tagit mandat fått. Från den slutliga sammanräkningen finns givetvis också partiernas röstetal, valdeltagandet, fördelningen av mandat, valda ledamöter och ersättare samt de protokoll som upprättas över sammanräkningarna.

Genom att resultaten in i minsta detalj genom Internet varit tillgängliga för massmedia har de i sin tur kunnat spridas till allmänheten via TV, radio och tidningar. Centrala valmyndigheten har aldrig haft en så fullständig resultatredovisning som den som genomförts vid detta val. Redan under valnatten har det varit möjligt att ta del av antalet röster för varje parti ända ner på valdistriktsnivå. Även valdeltagandet på olika nivåer ner till valdistriktsnivå har redovisats.

Eftersom valnattsresultaten röner så stor uppmärksamhet hade stora resurser lagts ner på att genom backup-system och dubbling av servrar garantera systemets säkerhet och kapacitet. Bortsett från ett kortare avbrott på måndagen fungerade det uppbyggda systemet synnerligen väl.

10 Vallagen

10.1 Omval i en valkrets

Enligt 19 kap. 18 § ska Valprövningsnämnden vid prövning av ett överklagande kunna förordna om omval i den berörda valkretsen. Enligt Valmyndighetens uppfattning borde det inte vara möjligt att förordna om omval i bara en (eller en del) av valkretsarna varken

vid val till riksdagen, landstingsfullmäktige eller kommunfullmäktige i kommun som är valkretsindelad. Ett omval i en valkrets kan leda till att valresultatet i övriga valkretsar blir ett helt annat eftersom ett nytt valresultat måste räknas fram för hela det berörda valet. När det gäller val till riksdagen och till landstingsfullmäktige kan antalet mandat i kretsarna komma att förändras på grund av systemet med utjämningsmandat och i samtliga val kan dubbelvalsavvecklingen ge ett helt annat valresultat i de olika valkretsarna.

10.2 Rätt att överklaga

För att en kandidat ska kunna väljas in gäller att villkoren för valbarhet är uppfyllda på valdagen, bl.a. att en person för att kunna bli invald i landstings- och kommunfullmäktige återfinns i skattemyndighetens folkbokföringsregister som folkbokförd den dagen i rätt landsting respektive kommun.

Länsstyrelsen i Västra Götaland har vid sin valbarhetskontroll i ett val till landstings- och två till kommunfullmäktige funnit att en kandidat, som stått i tur att bli invald, inte varit folkbokförd på valdagen. Länsstyrelsen har därför inte utsett de berörda kandidaterna till ledamot respektive ersättare. De här aktuella kandidaternas flyttningsanmälningar var dock gjorda före valdagen men skattemyndigheten beslutade först efter valdagen att retroaktivt folkbokföra dem. På valdagen var villkoren för valbarhet följaktligen uppfyllda.

Kandidaterna överklagade länsstyrelsens beslut om valutgången men Valprövningsnämnden avvisade överklagandena med motiveringen att kandidaterna inte hade rätt att klaga över valutgången. Enligt 19 kap. 2 § vallagen får ett beslut överklagas av den som enligt röstlängden har rösträtt vid valet och av ett parti som deltagit i valet. I dessa fall fanns klagandena upptagna i röstlängd men i annan kommun än i det valområde där de kandiderade (Valprövningsnämndens ärenden dnr 29-2002, 34-2002 och 35-2002).

Valmyndigheten anser att det som redovisats ovan starkt strider mot det allmänna rättsmedvetandet. Det är nödvändigt att kandidater, som i ett fall som detta oriktigt påverkas av ett beslut själv får möjlighet att överklaga det - inte att den rätten enbart är förbehållen annan person eller ett parti. Vallagen bör snarast möjligt ändras i detta avseende.

10.3 Bedömning av valbarhet för en ut- och inflyttad kandidat

Länsstyrelsen i Stockholms län beslutade i ett ärende att utse ny ledamot och ersättare i kommunfullmäktige. En kandidat betraktades då som ej valbar, eftersom han under tre månaders tid varit utflyttad från kommunen. Länsstyrelsens beslut överklagades och Valprövningsnämnden biföll (dnr 8-2001) överklagandet och anförde följande:

”Enligt 4 kap. 5 § kommunallagen (1991:900), jämförd med 4 kap. 2 § samma lag, gäller bl.a. att ledamöter och ersättare i kommunfullmäktige skall väljas bland dem som är folkbokförda i kommunen.

Om en förtroendevald upphör att vara valbar upphör, enligt 4 kap. 8 § kommunallagen, också uppdraget genast. Med förtroendevalda avses enligt 4 kap. 1 § samma lag ledamöter och ersättare i bl.a. fullmäktige.

NN har inte varit förtroendevald i kommunen och har således inte haft något uppdrag som kunnat upphöra enligt 4 kap. 8 § kommunallagen. NN är folkbokförd i Tyresö kommun och är därför valbar som ledamot eller ersättare i Tyresö kommun (se bet. 1999/2000:KU13 s. 23-25).”

Valprövningsnämnden uppdrog därefter åt länsstyrelsen att vidta den rättelse som behövdes.

Ända sedan 1970-talet har valadministrationen haft som praxis att den kandidat som inte längre är folkbokförd i kommunen eller landstinget omedelbart förlorat sin status som valbar för att kunna utses till ledamot eller ersättare. Inflyttning med ny folkbokföring har sedan inte haft någon som helst betydelse för bedömningen av statusen. Med det resonemang som Valprövningsnämnden för kan en kandidat taktiskt välja tidpunkt för sin folkbokföring och därigenom reellt påverka sammansättningen av fullmäktige. Valmyndigheten ser en sådan förändring av praxis som djupt otillfredsställande.

Vidare hänvisar Valprövningsnämnden i sitt beslut till Konstitutionsutskottets betänkande 1999/2000 KU13 s. 23-25. Där behandlas frågan om valbarhet till kommunala uppdrag dvs. till ledamot och ersättare i kommunala nämnder, fullmäktigeberedningar samt till revisorer och revisorsersättare. Den hänvisningen får sägas vara helt irrelevant i detta sammanhang.

Valmyndigheten anser att frågan om när en kandidat diskvalificeras för att väljas in i fullmäktige bör göras till föremål för utredning vid nästa översyn av vallagen. Utredningen bör sträva efter att åstadkomma en tydligare reglering i vallagen.

10.4 Lagen är svårläst

Utredningsarbetet som ligger till grund för nuvarande vallag genomfördes i två etapper. Den första etappen som bestod i en översyn av valförfarandet från teknisk och administrativ synpunkt redovisades i delbetänkandet (SOU 1992:108) VAL Organisation Teknik Ekonomi.

I slutbetänkandet VALLAGEN (SOU 1994:30) från 1993 års vallagskommitté redovisades den andra etappen och förslag till en ny vallag lämnades. I uppdraget till kommittén ingick bl.a. att göra en redaktionell och språklig översyn av vallagen. I betänkandet anförde kommittén att det var dess förhoppning att den föreslagna vallagen skulle göra det lättare för dem som arbetar med val att tillämpa lagen. Vidare ansåg kommittén att den föreslagna lagen på ett helt annat sätt än den dåvarande lagen kunde vara till hjälp för var och en som vill sätta sig in i och förstå hur valsystemet är uppbyggt och fungerar.

Enligt Valmyndighetens mening är vallagens bestämmelser fortfarande i många stycken oöverskådliga och i vissa fall otydliga. Detta gäller främst de delar där lagen beskriver hur ledamöter och ersättare ska utses vid val till riksdagen och till landstings- och kommunfullmäktige. De många hänvisningarna mellan paragraferna gör också att lagen blir ”svårläst”. Idag är det bara en begränsad krets inom valadministrationen som utan svårighet kan förstå innebörden av de relativt komplicerade reglerna för att utse ledamöter och ersättare.

Valmyndigheten anser att det är nödvändigt att göra en total översyn av vallagen bl. a. för att göra regelverket mera tillgängligt för alla.

Partibeteckningar för vilka valsedlar beställts av en och samma person vid valet 2002

Allianspartiet

VIKINGAPARTIET-Sverige ut ur EU

LANDSPARTIET-En levande Landsbygd

ABORT-PARTIET-Abort-Ditt ansvar

SVENSKAR MOT EU,S SNUSFÖRBUD

KYRKOPARTIET-STATSKYRKAN TILLBAKA

BLANKRÖSTAR-PARTIET-En politiskt markering

HYRESGÄST-PARTIET-Hyresgäster är en politisk makt

TOMTE-PARTIET-Tomten: Barnens och djurens bästa vän

SINGELPARTIET-Ursäkta, men vi finns också

Gatu-Parlaments- Partiet

”ASTRID LINDGRENS” inspirerade SAKLETARE-Partiet

NATO-NEJ TACK-Partiet-ALLIANSFRIHET för Sverige

MOTBOKS-PARTIET-Den självklara Nyktra vägen

SVERIGE UT UR EU-PARTIET-NEJ TILL EU

PARTIET NORDEN-Den Skandinaviska Människosynen

GUD-TROLL-HÄXOR-VÄSEN OCH KOSMISKA KRAFTERS-Parti

ALLEMANSRÄTTS-BEVAKARE-Partiet-Speciellt för Fritidsfiskare

TANDLÄKARHÖGKOSTNADS-PARTIET

HUNDPARTIET-Hunden, människans bästa vän.

FÖRSKOLLÄRARE-PARTIET

SVENSKA FN-BEVAKARE-PARTIET-FN. FN. FN !!!

40 PARTIER-I-VALVARUHUSET-UTAN POLITISK IMPOTENS

LANDET VI ÄRVDE-PARTIET

KATOLSKA KYRKOPARTIET

SHAMANENS-URBEFOLKNINGENS-PARTI

DEN KOKTA GRODANS-PARTI. DEN SVENSKE MANNEN I NUTID

UNITARISTISKA KYRKANS-PARTI-HIMLEN ÄR VÅRT KYRKOVALV

ATP-PENSIONS OCH ÄNKEPENSIONS-PARTIET

KLONING NEJ TACK JAG ÄR EN UNIK MÄNNISKA Partiet

DJURSKYDDSPARTIET-Ett kärleksfullt liv för våra djur

GLESBYGDSVERKS- PARTIET-Glesbygdens överlevnadskrav

HAVSFISKELABORATORIE-PARTIET-Mat och dricksvatten till alla

FÖRSÄKRINGSKASSE-AMS/A KASSE- OCH ARBETSSKADE-PARTIET

Fotbolls Partiet

Bingo Partiet

Kalle Anka Partiet

Valsedelayout enligt Fria listans
ursprungliga begäran.

Krav på serviceställen där poströstning ska ske

Generella krav

Oavsett valtyp gäller:

Personal Alla röstmottagare ska:
 Vara minst 18 år gamla
 Ha genomgått utbildning
 Veta att röstmottagningen måste skötas på ett korrekt och oklanderligt sätt
 Svara på frågor om röstningen men inte påverka väljarens val.

Säkerhet I varje lokal där poströstning sker måste det finnas:
 Låsbart värdeskåp eller valv (Högst 25 poströster kan över natten få förvaras i annat låst utrymme.)

Krav som är specifika för visst val

Kraven på lokaler och utrustning är beroende på vilket val som ska genomföras. Vid folkomröstningen 2003 och valet till Europaparlamentet 2004 är kraven framför allt på lokalyta och utrymme lägre eftersom antalet röstsedlar/valsedlar som ska kunna exponeras är betydligt färre.

Folkomröstning om EMU den 14 september 2003

Lokal där poströstning sker måste ha utrymme för minst en valskärm. Den fria ytan runt skärmen måste vara så stor att det är möjligt att välja röstsedlar på framsidan om det är en kombiskärm. Det förekommer endast tre typer av röstsedlar varför det inte kommer att vara några problem med att få plats för röstsedlarna samt valkuvert i facken på skärmen.

Det får inte vara insyn bakifrån när någon står inne i skärmen och gör i ordning sin röst. Om skärmen står mot en glasvägg eller om andra personer passerar bakom för att utföra andra ärenden måste skärmen vara försedd med draperi som hindrar insyn.

Val till Europaparlamentet den 13 juni 2004

Lokal där poströstning sker måste ha utrymme för minst en valskärm. Den fria ytan runt skärmen måste vara så stor att det är möjligt att välja valsedlar på framsidan om det är en kombiskärm. Det är fråga om endast ett val och begränsat antal partier (ca 20) som vardera har en valsedel varför det inte kommer att vara några problem med att få plats för valsedlarna samt valkuvert i facken.

OBSERVERA att det vid Europaparlamentsvalet ska posten svara för att lägga ut namnvalsedlar för de partier som fått 1 % av rösterna i något av de tidigare valen.

Det får inte vara insyn bakifrån när någon står inne i skärmen och gör i ordning sin röst. Om skärmen står mot en glasvägg eller om andra personer passerar bakom för att utföra andra ärenden måste skärmen vara försedd med draperi som hindrar insyn.

Val till riksdagen, landstings- och kommunfullmäktige 2006

Lokaler

Lokalen där poströstning sker måste ha:

En yta på minst 4 m² för valskärmen + 1-2 valedelssnurror (se utrustning).

Utrustning

Varje lokal där poströstning sker måste ha:

Valskärm med draperi som hindrar insyn om detta inte tillgodoses på annat sätt

Valedelssnurror med plats för minst 60 - 100 olika valedlar

